

*Андрущак О. В.,
асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка
Фітьо Т. Я.,
асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ФУНКЦІЇ ОЦІННОЇ ТА ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ В ПОСТМОДЕРНОМУ РОМАНІ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «АРТУР І ДЖОРДЖ» ДЖ. БАРНСА)

Анотація. В статті проаналізовано функціонування оцінно-емотивної лексики у романі Дж. Барнса «Артур і Джордж». Встановлено, що окрім традиційних функцій опису та характеристики персонажів та наратора, ця група одиниць задіяна у відображенні контрасту між головними героями.

Ключові слова: постмодерний роман, наратор, персонаж, техніка контрастного паралелізму, оцінно-емотивна лексика.

Постановка проблеми. Попри те, що філологічні дослідження літератури постмодернізму провадяться вже давно, існує ще велика кількість досі не вирішених питань та проблем. Це можна пояснити кількома причинами: складністю феномену постмодерної літератури як такої, розвитком цього феномену паралельно із його дослідженнями. А ще – можливістю багатьох різноманітних прочитань постмодерного твору, можливістю різних інтерпретацій, часом навіть протилежних, які все-таки можуть співіснувати в сучасному дискурсі, бо таким є наш світ – незрозумілим, суперечливим, різним для різних людей. Це є одним із постулатів постмодернізму, що виражається і в їх теоретизуванні, і на практиці – у їх творах. Дуже багато дослідницьких питань такого типу постають у спробі дослідження конкретного твору, і лише потім результати дослідження апробуються до інших творів чи до феномену постмодерної літератури загалом. Одним із таких питань може бути роль оцінно-емотивної лексики у творі «Артур і Джордж» Дж. Барнса.

Творчість Дж. Барнса, відомого британського постмодерніста, є чудовим джерелом для дослідження мовних особливостей постмодерної прози завдяки надзвичайній різноманітності методів, наративних технік та мовних засобів, які він використовує. «Артур та Джордж» (2005) – десятий роман Барнса, психологічний роман, що ґрунтується на історичних подіях. Головними героями є історичні постаті – нікому не відомий адвокат парсійського походження Дж. Едалжі та всесвітньо відомий громадський діяч, письменник, спортсмен та дворянин Артур Конан Дойл. Джорджа безпідставно звинувачують у жорстоких вбивствах тварин у Грейт Вірлі, значною мірою через расистську недовіру до неанглійців. Конан Дойл, як істинний джентльмен та борець за справедливість, із усієї сили своєї пристрасної натури кидається на допомогу. Сюжет роману побудований за допомогою техніки контрастного паралелізму – дві переплетені сюжетні лінії показані

в одночасному розвитку. Дж. Барнс віртуозно використовує цю техніку для вираження ідеї інакшості, різниці між двома персонажами. Контраст виражається на всіх рівнях твору – у сюжеті, в наративних техніках, в описі персонажів і так далі. На нашу думку, не останню роль у створенні відчуття контрастності відіграє оцінна та емотивна лексика. Відповідно, **метою статті** є дослідження функцій, які відіграє оцінна та емотивна лексика у постмодерному романі на прикладі роману «Артур і Джордж».

Питання диференціації оцінного та емотивного компонента є одним із проблемних у лінгвістиці через двокомпонентну структуру оцінної лексики (вираження оцінки об'єкта і одночасно певної емоції, пов'язаної із цим об'єктом). Спробуємо коротко охарактеризувати наше бачення поняття оцінного та емотивного значення, а також феноменів, що лежать в основі категорій оцінки та емоції. Оцінка та емоція можуть займати різні місця у структурі лексичного значення слова: становити його семантичне ядро чи належати до конотативних характеристик. У таких випадках емотивність та оцінність існують та функціують у кореляції з іншими компонентами конотації.

Емотивність розуміємо як іманентно характерну мовній семантиці рису, здатність виражати емоційність як психічний факт, відображати емоційні стани та ставлення за допомогою наявних у мові засобів [6, с. 64-65]. Оцінність розуміємо як лінгвістичну категорію, що співвідноситься із аксіологічною картиною світу та відображається у мові за допомогою різнорівневих засобів [1, с. 6]. Оцінна лексика, чи оцінний тезаурус, як його називає О. Бессонова – це сукупність лексичних одиниць, семантика яких виражає взаємовідношення між гносеологічними категоріями матерії, процесуальності із індикаторами фрагменту реальності, у зв'язку із поняттям цінностей по шкалі добре/погане [1, с. 8]. Традиційно розрізняють оцінність раціональну (інтелектуальну) та емоційну (що реалізується через призму людської психіки) [4, с. 27].

Виклад основного матеріалу. Як вже згадувалось, роман будується на ідеї контрастного паралелізму. Він розпочинається із зображення двох, дуже різних, сцен дитинства: юного Конан Дойла, якому мати-аристократка розповідає легенди про короля Артура та Джорджа, сина сільського вікарія, вихованого у стриманості та страху перед батьками, Богом, вчителями, повністю позбавленого уваги, з яким діти не хочуть дружити та з якого часто знущаються. Герої залишаються повними протилежностями із розвитком сюжетної лінії. Артур, із яскравою уявою та

допитливістю, енергійно крокує по життю, легко заводячи друзів, буде стосунки, добивається своїх цілей. Джордж важко повсякденною працею добивається того, що вважає своїм обов'язком перед батьками: здобуває юридичну освіту та знаходить роботу у невеликій юридичній фірмі. Характери персонажів зображуються як повні протилежності і після моменту, що звів їх життєві стежки: коли Джорджа звинуватили у злочині, якого він не вчиняв, і через своє походження, він та його сім'я стали об'єктом загальної ненависті. Джордж вирішує змиритись із своєю долею та стійко переносити удари долі. Його мучить совість через те, що він не зміг виконати свій обов'язок перед сім'єю та стати успішним юристом.

Чудовий зразок постмодерної прози, роман побудований із використанням різноманітних технік оповіді. Зокрема, дуже різноманітними є поєднання мови наратора та мови персонажів, а також типи невластиво-прямого мовлення. У кожному із згаданих підтипів велику роль відіграє лексика. Можна виділити кілька лексичних груп, що часто вживаються, задіяні у реалізації авторського плану щодо зображення та характеристики персонажів, перш за все їх характерів, життєвих позицій та внутрішніх станів: це зокрема філософська (наратор), юридична та релігійна (Джордж), спортивна та історична лексика (Артур), а також оцінна та емотивна лексика, що вживається в усіх типах мовлення та для характеристики обидвох головних героїв. Останні дві групи є чи не найчисельнішими та найрізноманітнішими, оскільки зображення внутрішніх станів та переживань героїв є одним із пріоритетів автора. Спробуємо проаналізувати вживання оцінно-емотивної лексики у творі.

Оцінна та емотивна лексика вживається для опису та характеристики персонажів та детальної передачі їх внутрішніх станів, переживань, думок та емоцій. Ось лише кілька прикладів такої лексики: *cuddle, chastise, stomach, festered and burned and stank, merciless, unendurable, ghastly, brutal, bitter, desperate, absurd, preposterous, sibylline, agonizing, fierce, fantastic, dreary, atrocious, hopeless, wretched, overwhelming, hair-raising, ordeal, gloom, bastard, mess, hounding*.

Ще у більшій кількості представлені словосполучення: *forcibly install, disturbingly presented with a brother, silent enchantment, hot-hearted atheist, amiable revenge, powerful concentration, utterly ridiculous robustly flirtatious, indisputably true, intensely dangerous, inflexible anger, powerful intransigent mind, tremendous noise, iron certainty, bloody eyebrow, monstrous injustice, damn secret, damned materialist sceptic, damned difficult, subterranean dimness, preternatural calm, annoying part, absurdly sentimental cautious endorsement, senselessly attack, metaphysically respectful, thespian nature*.

Проведений стилістичний аналіз дозволяє виділити кілька функцій слів та словосполучень вказаної групи:

- 1) зображення внутрішніх станів персонажів;
- 2) вираження ставлення персонажів до оточуючої реальності;
- 3) висловлення авторської позиції при нарації подій;
- 4) підкреслення контрастності у характерах, емоційних станах, позиціях та діях двох головних героїв.

Сила та стилістичний потенціал оцінно-емотивної лексики можна проілюструвати наступним прикладом:

So when the Vicar preached the difference between right and wrong, would his congregation think him either a hypocrite or a dupe? When his mother visited the downtrodden, might they not tell her she would be better off saving her sympathy for her criminal son in his distant gaol? This was another thing he had done: he had sentenced his own parents. Was there no end to these tormented imaginings, to this pitiless moral vortex? He waited for a further descent, a washing-away, a drowning; but then he thought again of Maud [7, p. 189].

Уривок описує почуття Джорджа при згадці про батьків та сестру одразу після того, як його визнали винним та засудили до тюремного ув'язнення. Він є чудовим прикладом вживання оцінно-емотивної лексики через велику кількість одиниць вжитих у короткому відрізку тексту, а також тому, що сильні емоції та переживання не є характерними для даного персонажа. Завжди стриманий та дисциплінований, неемоційний та сором'язливий, Джордж сильно любить лише свою сім'ю та свою роботу. Відповідно, почуття обов'язку перед сім'єю спричиняє сильні страждання.

Лексичні одиниці, *hypocrite* та *dupe* вжиті для опису батька головного героя та фрази *would be better off saving her sympathy for her criminal son in his distant gaol* про його матір (Джордж уявляє, як люди ставитимуться до його батьків, почувши про його вирок та ув'язнення), показують, наскільки сильно він боїться, що його рідним доведеться розділити з ним сором, біль та приниження. Навіть незважаючи на те, що він не вчиняв ніякого злочину і звинувачений безпідставно, Джордж вважає, що все, що трапилось – це його вина. Ця вина змушує його нестерпно страждати. Автор застосовує кілька лексичних одиниць, щоб виразити глибину страждань та переживань героя: *tormented imaginings, pitiless moral vortex, a descent, a washing-away, a drowning*. Прикметники *tormented* (experiencing intense pain especially mental pain), *pitiless* (1) having or showing little or no pity or mercy; 2) lacking and reflecting lack of pity or compassion) використовуються для вираження болісності Джорджевих переживань, іменники *a descent, a washing-away, a drowning*, що використовуються як метафори, об'єднані семою смерті, зникнення та безпомічності перед нищівною силою, виражають повний відчай та безнадію героя.

Дослідження доводить, що оцінно-емотивна лексика, яка вживається у мовленні наратора та мовленні персонажів, належить до різних тематично-семантичних груп та вживається у комбінації із різними групами лексичних одиниць, що допомагає реалізувати авторський задум – показати, наскільки контрастними є герої. Так, у мовленні наратора найчастіше знаходимо поєднання оцінно-емотивної лексики із філософськими термінами, а також іншими типами лексем, які виявляють високий інтелектуальний рівень та енциклопедичні знання наратора. Лексика, що належить до групи оцінно-емотивних одиниць, часто належить до літературної чи поетичної лексики: *Once again he was the boy standing on the school desk, deploying his vocal tricks; the cynosure of raised eyes, the cause of mouths dropped open in credulity [7, p. 28].*

У цьому уривку наратор розповідає про те, як Артур використовував свої творчі здібності, щоб розважити друзів. Вживання великої кількості складних лексем (термінів, лексем, що вживаються у піднесеній мові, і так далі)

при описі повсякденної та простої картини із життя школяра характеризує наратора як високоосвічену людину: *deploy, cynosure, cause, credulity*.

Проаналізуємо ще один уривок, у якому є кілька яскравих прикладів вживання оцінно-емотивної лексики: *He felt little but **vigorous male competitiveness** when they were out on the endless ice battering seals to death. But one day they took a Greenland whale, and he found it **an experience of a different order** to any he had known before. To play a salmon might **be a royal game**, but when your Arctic prey weighs more than a suburban villa, it **dwarfs all comparisons*** [7, p. 32].

Цей уривок присвячений Артуру. Описуючи його подорож на китобійному судні, автор підкреслює такі риси, як сила, чоловічий характер та інші, за допомогою словосполучень: *vigorous male competitiveness, dwarf all comparisons, experience of different order*. Артура показано як уособлення чоловічості: це фізично сильний активний чоловік із сильною волею. Для того, щоб передати кожну із цих рис, автор використовує низку оцінних та емотивних одиниць у мовленні наратора, а також у мовленні персонажа, перш за все у невластивому мовленні. Так, описуючи як підростає юний Артур, автор використовує наступні лексичні одиниці: *faithful, brave, amorous, vigorous, virtuous, noble* (вони описують ідеал, на який орієнтувався Артур). Ефект підсилюється алюзією на вік лицарства:

*For Arthur the root of Englishness lay in the long-gone, long-remembered, long-invented world of chivalry. There was no knight more **faithful** than Sir Kaye, none so **brave and amorous** as Sir Lancelot, none so **virtuous** as Sir Galahad. There was no pair of lovers **truer** than Tristan and Iseult, no wife **fairer and more faithless** than Guinevere. And of course there was no **braver or more noble** king than Arthur* [7, p. 30].

Уривок описує середовище, в якому ріс хлопець: романтичні історичні казки та легенди, які розповідала йому мати. Знаючи, що у нього були предки-аристократи та предки-лицарі, він відчував себе зобов'язаним поводитись так, як вони.

Особливо велика група емотивних та оцінних слів вживається для того, щоб показати сильну та пристрасну натуру героя, силу його почуттів та прагнень: *vigorous male competitiveness, hot-hearted atheist, amiable revenge, powerful concentration, forcibly install, robustly flirtatious, bloody eyebrow, indisputably true, damned difficult, repugnant idleness, intensely, dangerous, steady, inflexible anger, damn secret, utterly dutiful, powerful intransigent mind, damned materialist sceptic, iron certainty, tremendous noise, monstrous injustice, squalid reversal*.

Артистична та пристрасна натура персонажа показана через його сприйняття світу у всьому багатстві та різноманітті кольорів, тонів та напівтонів, у тому числі і якщо йдеться про його сприйняття стосунків із близькими людьми. У наступному уривку бачимо, як Артур реагує всіма фібрами душі на хворобу своєї дружини: *He did the **raging** for both of them... Each **uncomplaining cough** sent a **pain**, not through her, but through him; she brought up a little blood, he brought up **gouts of guilt**... Whatever his **fault**, whatever his **negligence**, it was done...* [7, p. 95].

Вживання паралельних конструкцій при описі страждань Туї та реакції Артура (*pain not through her, but through him; she brought up a little blood – he brought up gouts of guilt*), використання епітетів (*uncomplaining cough*) та

метафор (*send pain through him, gouts of guilt*), лексичних одиниць із оцінним та емотивним значеннями (*do the raging, fault, negligence*) передає силу та глибину переживань головного героя.

Зовсім по-іншому описується другий головний герой – Джордж. Наведемо кілька прикладів: *His appearance is essentially oriental in its **stolidity**... [7, p. 157]. Isn't stolid what a **typical** solicitor is meant to be? [7, p. 158]. Be **stolid**, he told himself, be **stolid** [7, p. 198]. So he tried to remain **stolid** when he learned that ten thousand signatures had now been gathered ... [7, p. 213].*

Повторення лексичної одиниці *stolid* (having or revealing little emotion or sensibility; impassive) використовується, щоб показати, наскільки важливим був внутрішній та зовнішній спокій для персонажа, як багато зусиль він тратив на те, щоб дотримуватись його ідеалу. Таке розуміння ідеалу мало дві причини: герой мав східне походження, де спокій ідеалізується, а також виріс у сім'ї священника, що практикувала християнські цінності із фанатизмом новонавернених. Риси, яку з дитинства культивував у собі Джордж, передається наступними лексичними одиницями: *calm, peace, untouched, unemotional, reserved, perfect composure, orderliness and calm etc.*

*No matter what lies had been told, no matter the whispering campaign, the slurs on his ancestry, the deliberate distortions of the police and of other witnesses, he would, ad did, face his accusers with **perfect composure*** [7, p. 182].

Удари долі змушують Джорджа переживати надзвичайно сильний стрес. Цікаво прослідкувати, як комбінація лексичних одиниць, що належить до лексико-семантичних груп «спокій» та «організованість, дисципліна», співіснують із лексемами, що позначають та виражають сильні душевні переживання. Наприклад: *And then his capacity for **calm professional analysis** ran out. He felt immensely tired and yet also over-excited. His **sequential thoughts** lost their **steady pace**; they **lurched, they plunged ahead, they followed emotional gravity**. It was suddenly borne in upon him that until minutes ago only a few people – mostly policemen, and perhaps some foolishly ignorant members of the public, the sort who would beat on the doors of a passing cab – had actually assumed him guilty* [7, p. 184].

Автор описує роздуми та емоції Джорджа після суду: *immensely tired, over-excited, lurch, plunge ahead, emotional gravity*. У сукупності вони передають комбінацію втомленості та відчаю головного героя.

Герої також використовують різні лексичні одиниці для вираження своїх точок зору – *he thinks, he believes, he knows, he wants, he is determined, determination, zeal, objection, willing, aspire, longing* (Артур) та *to believe, to be aware, to feel, to expect* (Джордж).

Висновки. Література постмодернізму є невичерпним джерелом мовознавчих та літературознавчих досліджень. Перспективним напрямком у дослідженні мовних особливостей постмодерного роману є взаємодія різнорівневих засобів у вираженні авторського задуму. Так, у романі «Артур і Джордж» Дж. Барнса всіляко протиставляються два головних герої. У сприйнятті Артура світ є або дуже поганим, або дуже добрим, його сприйняття людей часто передається прикметниками та прислівниками у вищому та найвищому ступені порівняння, його внутрішні стани описуються за допомогою оцінної та емотивної лексики,

що часто має сему максимально сильного чи глибокого вияву певної ознаки. Джордж, натомість, намагається використувати прикметники та прислівники із фразами типу *so to say*, *perhaps*, *that is to say*, інфінітивними конструкціями типу *seem to be* та іншими фразами, наприклад, *look like*. В описі внутрішніх станів Джорджа преваляє лексика, що належить до лексико-семантичних полів «спокій» та «організованість, дисципліна». Наступним кроком дослідження вираження ідеї контрасту має бути вивчення інших мовних засобів у їх функціонуванні, зокрема дослідження граматичних конструкцій.

Література:

1. Бессонова О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти : автореф. дисер. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / О.Л. Бессонова. – К., 2003. – 29с.
2. Ветюгова Л.А. Лексические средства выражения и описания эмоций в немецком языке [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.pglu.ru/lib/publications/University_Reading/2008/III/uch_2008_III_00035.pdf.
3. Грекова В.Е. Обозначение эмоций в языке: национально-культурный аспект [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://iling-ran.ru/avtoreferats/grekova_v.pdf.
4. Лукьянова Н.А. О соотношении понятий экспрессивность, эмоциональность, оценочность / Н.А. Лукьянова // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. – Новосибирск, 1976. – Вып. 5. – С. 20–32.
5. Ретунская М.С. Английская аксиологическая лексика : [монография] / М.С. Ретунская. – Нижний Новгород, 1996. – 272 с.
6. Шаховский В.И. Языковая личность в эмоциональной коммуникативной ситуации / В.И. Шаховский // Филологические науки. – 2002. – № 4. – С. 59–67.

7. Barnes J. Arthur and George / J. Barnes. – London, Vintage Books, 2005. – 504 p.
8. Free Online Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.thefreedictionary.com>.

Андрушак О. В., Фитьо Т. Я. Функции оценочной и эмотивной лексики в постмодерном романе (на примере романа «Артур и Джордж» Дж. Барнса)

Аннотация. В статье проанализировано функционирование оценочно-эмотивной лексики в романе Дж. Барнса «Артур и Джордж». Установлено, что кроме традиционных функций описания и характеристики персонажей и нарратора, эта группа единиц задействована в отражении контраста между главными героями.

Ключевые слова: постмодернистский роман, нарратор, персонаж, техника контрастного параллелизма, оценочно-эмотивная лексика.

Andrushchak O., Fito T. Functions of evaluative and emotive vocabulary in postmodern novel (based on the novel 'Arthur and George' by J. Barnes)

Summary. Functioning of evaluative and emotive vocabulary is analyzed. Apart from traditional functions of describing and characterizing personages and narrator, the function of reflecting contrast between the main characters is discussed.

Key words: postmodern novel, narrator, personage, technique of contrastive parallelism, evaluative and emotive vocabulary.